

Hadseregek Európában és Magyarországon a kései középkorban

A korai középkori hadtörténet tanulmányozása arra indította a kutatókat, hogy a hadviselés forradalmáról kezdjenek beszélni. A korszak hadseregeiben és hadviselésében feltűnő új jellegzetességek alapján olyan nagy horderejű változásokat véltek felfedezni, amelyek együttes hatása a középkori hadviselés teljes átalakulásához vezetett. Ezen változások lényegét röviden az alábbiakban lehet összefoglalni.

1. A nehézpáncélos lovasság csatadöntő szerepe háttérbe szorul (bár jelenlétük továbbra is fontos mint taktikai eszköz), és felértékelődik a gyalogság, amelynek létszáma is fokozatosan növekszik.

2. Széles körben elterjednek a tűzfegyverek, mind az ágyúk, mind pedig a kézi tűzfegyverek. Ez a jelenség a várostromok teljes átalakulásához vezet.

3. A legnagyobb jelentőségű változás a hadseregek létszámának növekedése, amely oda vezet, hogy Spanyolország az 1590-es években 200,000 katonát tart fegyverben, míg Franciaország 100 esztendővel később 400,000 embert vethet harcba. Mindezek mellett megemlítendő egy negyedik tényező is:

4. A hadjáratok idejének kitolódása, akár hosszú évekre is. Ezen tényezők maguk után vonják azt is, hogy a hadjáratok egyre komolyabb, helyenként kifejezetten elviselhetetlen megterhelést jelentenek az adott társadalom számára, amit a királyi hatalom és a központi kormányzat megerősítésével próbáltak ellensúlyozni ott, ahol erre volt lehetőség.¹

Közép- és Kelet-Európában, ahol erős polgárság és megfelelő tőkeképződés híján a rendiség intézményei és a nemesi partikularizmus erősödött az említett korszakban, nem volt lehetőség a központi kormányzat hatalmának megerősítésére (Magyarországon Mátyás király központossító törekvése nem folytatódhatott), ezért az ország honvédelme más alapokon nyugodott.

A hadviselés jellegében állítólag a korai középkorban bekövetkező forradalmi változás tényét azonban többen vitatják, és avval érvelnek, hogy az előbb említett változások

¹ The Medieval Military Revolution. Szerk.: A. AYTON és J. L. PRICE. London–New York. 1995. (A továbbiakban: A. Ayton–J. L. Price 1995.) 1–3.

nem a koraujkorban, hanem már a kései középkorban beköszöntöttek.² A nehéz-páncélos lovasság háttérbeszorulásnak kezdete már a 12–13. századra tehető (Legnano 1176, Cortenuova 1237), és a trend tovább folytatódik a 14. században is (Courtrai 1302, Bannockburn 1314, Mortgarten 1315).³ A gyalogság jelentőségének felértékelődését ugyanezekkel a csatákkal is lehetne fémjelezni, de a százéves háború nagy csatái (Crécy 1356, Poitiers 1366, Agincourt 1415) vitathatatlaná teszik a jól képzett, fegyelmezett gyalogság fölényét a lovagok fölött már a 14. században. Ami a tűzfegyverek elterjedését illeti, ezek már a 14. századtól fogva jelen voltak a harcmezőkön, bár kezdetben inkább lélektani szerepet játszottak alacsony tűzgyorsaságuk és pontatlanságuk, körülményességük miatt. A 15. századtól kezdve azonban a tüzérség, különösen várostromok esetében félelmetes fegyvernemmé vált, az angolok gyors kiszorulása Észak-Franciaországból a százéves háború utolsó szakaszában a francia ostromtüzérség kiváló működésének volt köszönhető.⁴ A hadjáratok hosszúságát illetően maga a százéves háború ténye cáfolni látszik azt az állítást, mely szerint a hadjáratok időtartama a koraujkorban növekedett volna meg, bár az is igaz, hogy ezen háborúskodásokat hosszú hónapokig, helyenként évekig tartó fegyverszünetek szakították félbe.

Mindezek alapján arra következtethetünk, hogy a hadviselésben bekövetkező változások előzményei a középkorra mennek vissza, és a változás csak fokozatosan következett be, ezért indokolatlannak tűnik forradalmi jellegű változásról beszélni.⁵

Tanulmányunkban a kérdéskör három vetületével kívánunk foglalkozni, a középkorvégi magyar hadsereg létszámával, a hadsereg kiállításának nehézségeivel és a hadvezetés színvonalával. Felismerték-e a magyar katonai vezetők a hadviselés jellegében bekövetkező változások mibenlétét?

Az 1526-ban Mohácsnál felvonuló magyar sereg létszámát viszonylagos pontossággal meg tudjuk állapítani: a kutatók az idevágó források tanúsága alapján 24–25 ezer fő körül adják meg a sereg létszámát.⁶ A kérdés az, hogy ez a létszám soknak, kevésnek vagy megfelelőnek tekinthető-e. Ha a kérdést arról az oldalról köze-

² Lásd az előbbi jegyzetben említett kötet tanulmányait.

³ A. AYTON: ARMS, Armour and Horses. In: Medieval Warfare. A History. Szerk.: MAURICE KEEN. Oxford. 1999. (A továbbiakban: A. Ayton 1999.) 202.

⁴ MICHAEL PRESTWICH: Armies and Warfare in the Middle Ages. The English Experience. New Haven and London. 1996. (A továbbiakban: M. Prestwich 1996.) 293.

⁵ A. Ayton-J. L. Price 1995. 16–17.

⁶ GYALÓKAY JENŐ: A mohácsi csata. In: Mohácsi Emlékkönyv. Szerk.: Lukinich Imre. Bp. 1926. (A továbbiakban: Gyalókey 1926.) 216., PERJÉS GÉZA: Mohács. Bp. 1979. (A továbbiakban: Perjés 1979.) 393.

lítjük meg, hogy a hadsereg teljesíteni tudta-e a feladatát, akkor a válasz egyértelműen az, hogy ez a létszám kevésnek bizonyult, a sereg a csatát elvesztette, és akár követtek el a vezérek hibát, akár nem, az biztosra vehető, hogy a török és a magyar sereg közötti nagymértékű létszámkülönbség a csata egyik döntő momentuma lehetett. Ha viszont a kérdést úgy tesszük fel, hogy képes lett volna-e Magyarország ennél nagyobb haderő kiállítására, akkor a válasz már nem ennyire egyértelmű.⁷ Jelen tanulmányunkban arra keressük a választ, hogy a korabeli Európában az egyes államok mekkora hadseregeket tudtak felvonultatni a harcmezőn, és ezekhez képest Magyarország hadereje milyen erőt képviselhetett. Más szavakkal: a Magyarországgal összemérhető, vagy nála jelentősebb európai hatalmak tudtak-e ennél nagyobb sereget felszerelni hadjárataik során? Ennek kapcsán kitérünk arra is, hogy egy ilyen méretű fegyveres erő felvonultatása mekkora gazdasági teljesítményt kívánt meg az országtól. A korabeli Európát, illetve a címben jelzett kései középkort tág értelemben használjuk, tehát nemcsak a 15–16. század fordulója körüli Európa hadseregeire gondolunk, hanem a 14–15. századra is kiterjesztjük figyelmünket, mégpedig azért, mert a jelzett évszázadok során a hadviselés vonatkozásában lejátszódó változások hordereje nem ütötte meg azt a mértéket, hogy forradalmi jellegű változásokról kellene beszámolnunk a hadseregek létszámát illetően. Ez alól persze kivételt képez a tűzfegyverek fokozatos elterjedése, de ez közvetlenül nem befolyásolja a hadseregek létszámát.

A középkor – eltérően a korai újkor kései századaitól – még nem a tömeghadseregek kora. A seregek kiállításához nem az általános mozgósítás és sorozás szolgált alapul, hanem három forrás: a magánföldesúri függésből adódó katonáskodási kötelezettség, a nemesség általános hadra kelése és a zsoldosok, akiket anyagi erejük függvényében a magánföldesurak, vagy az uralkodó is felfogadhatott. Ehhez járult volna még egy negyedik forrás is, az egész lakosság (Magyarországon túlnyomó többségében a jobbágylakosság) fegyverforgatásra alkalmas tagjainak fegyverbe szólítása, de ezzel most a szűkre szabott tartalmi keretek miatt nem foglalkozunk. Harcértéküket illetően csak arra a rövid megjegyzésre szorítkozhatunk, hogy az messze elmaradt a hivatásos katonák harcértékétől.

⁷ Eltérő álláspontot képvisel Gyalóky 1926. ahol a 218. oldalon a következőket írja: „Ha ezt a 8000 főre tehető idegent leszámítjuk, arra a megdöbbentő eredményre jutunk, hogy a szorosán vett Magyarország – erre az élet-halálharcára – saját fiaiból nem tudott 16–17 ezernél többet fegyverbe állítani a török ellen. (Kiemelés Gyalókytól.) Vagyis az ország várható haderejének legnagyobb része hiányzott a mohácsi csatából.”, illetve Perjés 1979. ahol a 97. oldalon a rendelkezésre álló haderőt optimális esetben 142-177000 főre teszi, illetve a 104. oldalon az ország hadi erejét 50-60000 főnek veszi.

Az európai uralkodók tehát a fent említett forrásokból kikerülő fegyveres erőkre számíthattak országuk megvédelmezésekor, vagy külföldre indított katonai vállalkozásaik során. Pontosabban még ennyire sem, hiszen számos országban törvény intézkedett arról, hogy ha az uralkodó külföldre indít támadó hadjáratot, akkor a nemesség közfelkelésére nem számíthat, illetve csak abban az esetben, ha ezek szolgálataiért zsoldot fizet, de akkor is csak meghatározott ideig, alkalmasint negyven napig. Mivel a nemesi felkelők harcértéke Európa szerte csekély volt, az uralkodók igyekeztek őket zsoldosokkal felváltani, tekintettel arra, hogy ezek szolgálataiért amúgy is fizetniük kellett. Az uralkodók ezért kísérleteket tettek a hadakozásra alkalmatlanná váló nemesség valamilyen formában történő megadóztatására.

Tekintettel arra, hogy a középkor gazdasági-társadalmi viszonyai nem tették lehetővé a tömeghadseregek felvonultatását és harcbevételét, meg kell vizsgálnunk, hogy a középkori uralkodók mekkora hadseregekre számíthattak háborúikban, illetve ezeknek a hadseregeknek milyen mértékű utánpótlási problémákkal kellett megküzdeniük.

Talán az egyik leginkább szembeötlő jellegzetesség a középkori hadseregek vonatkozásában a hátszlóként és igavonóként alkalmazott lovak nagy száma. Ez a jelenség egyébként még hosszú időn keresztül végigkísérte az európai hadtörténelmet, de különösen nagy jelentőségű volt a középkorban, amikor a hadseregek túlnyomó részben lovasokból álltak. Ez persze nem jelenti azt, hogy a csatát is feltétlenül lóháton vívta meg az egész sereg, hiszen például a százéves háború angol íjásza lóháton vonultak a hadszíntérre, de magát a csatát gyalogosan, a lovokról leszállva vívták meg.⁸ Mindazonáltal szükségük volt lovakra, többségüknek nem is egyre. Közép- és Kelet-Európában pedig a lovasságnak még a 16–17. században is nagyobb jelentősége volt, mint a gyalogságnak, éppen a hadszínterek és a hadviselés sajátosságainak következtében.

A középkori hadseregek tehát igen nagy, a harcoló katonaság létszámát felülmúló létszámú lóállománnyal vonultak hadba. Ebből adódóan a seregeknek meglehetősen nagy utánpótlási igényeik voltak, már csak a lovak miatt is, hiszen egy lónak átlagosan és naponta mintegy 18–20 liter vízre,⁹ és 10 kg zabra¹⁰ van szüksége. Ha ehhez hozzávesszük, hogy egy katonának legalább két lóva volt, míg az előkelő lovagoknak, magasabb rangú katonáknak lehetett ennél jóval több is, akkor beláthatjuk, hogy az utánpótlási igények egészen elképesztő méreteket is ölthettek. Ennek igazolására

⁸ A. Ayton-J. L. Price 1995. 9.

⁹ A. Ayton 1999. 197.

¹⁰ M. Prestwich 1996. 248.

egyetlen adat: a százéves háború idején az angolok 1370-ben egy ízben négyezer katonával keltek át a La Manche csatornán, és 8464 lovat vittek magukkal,¹¹ tehát az egy főre eső lómenyiség meghaladta a 2-t! Könnyen kiszámítható, hogy a több mint nyolcezer lónak csak egy hónapnyi hadakozással számolva is 2539.2 tonna zabra és 5078.4 m³ ivóvízre volt szüksége, és akkor a katonák szükségleteiről még nem is ejtettünk szót. 30,000 fős hadseregnek mintegy heti 800 tonna gabonára volt szüksége¹², tehát a mohácsi csatához felvonuló magyar sereg havi gabona igénye megközelíthette a 3,200 tonnát. Ha a lovasság létszámát 15,000 főnek fogadjuk el, és lovasonként átlagosan két lóval számolunk, akkor 30,000 lovat kapunk, amihez még hozzájön a trén ígáslovainak száma, amit Gyalóky 15,000-re tett.¹³ Ha a lovasság és a trén lovainak zab szükségletével számolunk, az havi 13,500 tonnára rúgott! Figyelembe véve, hogy a hadjáratot nem lehetett egy hónapra tervezni, hiszen a török sereg akár október végéig is a hadszíntéren tartózkodhatott (1526-ban Szulejmán csapatai októberben hagyták el Magyarországot¹⁴), a hadvezetésnek legalább három hónapra elegendő élelmiszer- és takarmánymennyiséget kellett felhalmoznia. Ez a mennyiség az előbbi számításokat figyelembe véve csak a főszeregre vonatkoztatva elérte a 40,500 tonna zabot és a 9,600 tonna gabonát, ami nem lebecsülendő mennyiség! Ekkora gabona és zabmennyiség megtermeléséhez átlagosan 160 kg/hold hozamot alapul véve¹⁵ nem kevesebb, mint 313,125 hold szántóterület megművelésére volt szükség. Rosszabb termésű években ennél természetesen többre. Ugyancsak Michael Prestwich számításai szerint egy katona napi átlagos szükséglete meghaladta az 5,000 kalóriát, hiszen a hadjárat igénybevételei felértek a nehéz testi munka általi igénybevétellel. Ennek biztosítására a katonáknak nem csak kenyérre, hanem sok más egyéb élelmiszere, például szalonnára, zöldborsóra, babra stb. is szükségük volt, ezek tovább növelték az utánpótlási igényeket. Szólni kell még a bor és sörfogyasztásról is, mivel a helyi vizek nemritkán fertőzöttek voltak, ezért a fertőzések elkerülése végett a hadseregek nagymennyiségű bort és sört vittek magukkal.¹⁶ Nem csoda, hogy a hadjáratok általában vízfolyások mentén zajlottak, mert így legalább a lovak számára

¹¹ A. Ayton 1999. 198.

¹² M. Prestwich 1996. 248.

¹³ Gyalóky 1926. 238.

¹⁴ Szulejmán szultán naplója. Vonatkozó részeinek magyar fordítását lásd: Mohács emlékezete. Szerk.: KATONA TAMÁS. Bp. 1976. (A továbbiakban: Mohács emlékezete 1976.) 158–170. (Magyarország elhagyásának időpontjára lásd a 170. oldalt.) (Fordította: Thúry József.)

¹⁵ M. Prestwich 1996. 248.

¹⁶ M. Prestwich 1996. 247.

szükséges ivóvíz szállításáról nem kellett gondoskodni. A gyalogos fegyvernem fokozatos térhódítása a szükséges igavonó és teherhordó lovak számát nem csökkentette számottevően, hiszen a gyalogosok számára szükséges élelmiszert, tartalék fegyverzetet, lőport, stb. szintén ezeken szállították.

Lássunk ezek után néhány példát, a teljesség igénye nélkül, az európai hadtörténetből a felvonuló hadseregek létszámára vonatkozólag. I. Edward angol király szinte állandóan folyó skót és wales-i háborúiban a résztvevő angol hadsereg létszáma mindössze egy ízben közelítette meg a 30,000 embert, de ez kivételesen nagy haderőnek számított.¹⁷ A százéves háború nagy csatáiban (Crécy 1356, Poitiers 1366, Agincourt 1415) az angol sereg létszáma átlagosan 10,000 fő körül mozgott.¹⁸ Nikápolynál (1396) a keresztény sereg létszámát a legújabb irodalom 16,000 főre teszi.¹⁹ Grunwaldnál (1410) a lengyel-litván szövetséges seregek létszáma 30,000 főre tehető.²⁰ A rózsák háborúját eldöntő Bosworth Field-i csatában (1485) Tudor Henrik mintegy 5,000 főnyi haderővel vett részt, míg ellenfele, III. Richard király körülbelül 8,000 katonát tudott felsorakoztatni trónja megvédésére.²¹ VIII. Károly francia király 1494-ben Itáliába vonuló seregét a szakirodalom az azt megelőző hat évszázad legnagyobb francia hadseregének tartja. Ez a sereg a kémjelentések szerint 30,540 embert számlált. A később csatlakozó egységekkel és a kisebb harcértékű alakulatokkal együtt egy másik hírszerzői jelentés 40,000 főre becsüli a sereget.²² A korszak török hadseregének létszáma az előbb említett adatokénál nagyobb, Mohácsnál Tomori Pál mintegy 70,000 főre becsülte a török sereg elsővonalbeli, kombattáns egységeinek létszámát,²³ (Gyalóky Jenő ezt a számot is túlzottnak tartotta, és 54-55,000 főre tette a harcedzett katonaság létszámát, amihez még hozzájön a trén mintegy 20,000 embere, amivel az összlétszám 75,000 főre módosul²⁴), de a magyar sereg létszámát természetesen az európai hatalmakéval egybevetve juthatunk csak reális követ-

¹⁷ A. Ayton 1999. 193.

¹⁸ M. Prestwich 1996. 118.

¹⁹ DAVID NICOLLE: *Nicopolis 1396. The Last Crusade*. Oxford. 1999. 37.

²⁰ ANDRZEJ KLEIN-NICHOLAS SEKUNDA-KONRAD A. CZERNIELEWSKI: *Bandieria Apud Grunwald. Chor gwie Polskie Pod Grunwaldem. Polish Banners At Grunwald*. Łódź. 2000. (A továbbiakban: A. Klein-N. Sekunda- K. A. Czernielewski 2000) 17.

²¹ CHRISTOPHER GRAVETT: *Bosworth 1485. Last Charge of the Plantagenets*. Oxford. 1999. 90.

²² DAVID NICOLLE: *Fornovo 1495. France's Bloody Fighting Retreat*. Oxford. 1996. 21-22.

²³ STEPHANUS BRODERICUS: *De conflictu Hungarorum cum Solymano Turcarum imperatore ad Mohach historia verissima*. Edidit: Petrus Kulcsár. Bp. 1985. (A továbbiakban: Brodarics 1985.) 45.

²⁴ Gyalóky 1926. 197.

keztetésekre, hiszen Magyarország gazdasági ereje és katonai ütőképessége tekintetében nem volt a Török Birodalommal egy súlycsoportban.²⁵

A felsorakoztatott adatok alapján elmondható, hogy Magyarország nem állított ki nagyságrendekkel kevesebb katonát, mint a vele nagyjából azonos kategóriába sorolható Lengyelország, amely a Német Lovagrend által fenyegető veszéllyel szemben 1410-ben 30,000 lovasból²⁶ álló sereggel vonult fel. A 14–15. századi Anglia hatalmi súlya meg sem közelítette későbbi nagyhatalmi helyzetét, nagyjából a korabeli Magyarországgal azonos súlyú hatalomnak tekinthető a lakosság létszámát illetően, bár gazdasági súly tekintetében Anglia fejlettebb volt a Magyar Királyságnál. Anglia mindezek ellenére csak kivételes esetekben (például 1347-ben Calais ostrománál, ahol III. Edward csapatainak számát 26–32,000 közé teszik a források²⁷) tudott kiállítani nagyságrendileg a Mohácsnál felvonult magyar haderőhöz mérhető létszámú csapatokat. Franciaország a 15. század végén vitathatatlanul nagyobb hatalomnak számított, mint Magyarország. Ennek ellenére az 1494-ben Itália meghódítására készülő haderő létszáma alig haladta meg a Mohácsnál jelen lévő keresztény katonaság létszámát.

Ezzel az érveléssel szembevethető, a felsorakoztatott példák többségében az illető ország nem mindent eldöntő élethalálharcra készült (bár ez az 1410-es grunwaldi csata esetében aligha igaz), hanem hódításokra tett kísérletet, és joggal tételezhető fel, hogy a külső hódítás szándéka nem mozgósít annyi erőt, mint egy ország pusztá létének megvédelmezése. Ez a vélekedés tisztán logikai alapon elfogadható, de hozzá kell tenni, hogy 1526-ban Mohácsnál nem volt ott a teljes magyar fegyveres erő, de ennek oka nem a hanyagság, nemtörődömség vagy a gyávaság volt, hanem a mozgósítás és az összpontosítás nehézségeiben keresendő. A mozgósításhoz, amint azt a fenti adatsorokból is láthattuk, középkori mércével mérve hatalmas mennyiségű utánpótlásra volt szükség. Ennek tudható be, hogy a korabeli magyar hadsereg mozgósítására csak az aratás befejezése után,²⁸ leghamarabb augusztusban kerülhetett sor, amikor az élelmiszer ára valamelyest csökkent. A magyar sereg által szállított nagy mennyiségű utánpótlás meglétére utalhat az az adat is, amely szerint a mohácsi csata

²⁵ Az középkori európai hadseregek létszámára vonatkozó további adatokra lásd: A. Ayton-J. L. Price 1995. 11.

²⁶ A. Klein-N. Sekunda-K. A. Czernielewski 2000. 18.

²⁷ M. Prestwich: 1996. 117.

²⁸ KUBINYI ANDRÁS: A Jagelló-kor. In: Fcjezetek a régebbi magyar történelemből. Szerk.: Makk Ferenc. Bp. 1985. 129.

után a törökök a magyar táborban mintegy 5,000 szekeret zsákmányoltak.²⁹ Nem gondoljuk természetesen azt, hogy a magyar sereg teljes három hónapra elegendő utánpótlását magával vitte volna, hiszen erre nem is lett volna szükség, mert a hadjárat helyszínén is rendelkezésre állhatott megfelelő mennyiségű takarmány, gabona és egyéb élelmiszer. Azonban azt sem tételezhetjük föl, hogy a hadsereg ne vitt volna magával bizonyos mennyiséget az előbbiekből. Az utánpótlás egy részét, akár csak az ágyúkat³⁰, a Dunán hajókon szállították.

A továbbiakban meg kell vizsgálnunk azt a kérdést is, hogy a magyar hadvezetés tudatában volt-e az európai hadszíntereken végbemenő változásoknak, és képes volt-e ezekre megfelelően reagálni?

A nehézpáncélos lovasság térvesztéséből a magyar hadvezetés a mohácsi csata tanúsága szerint nem vont le a megfelelő következtetést, és továbbra is a csatát eldönteni képes fegyvernemként számolt vele. A csatával kapcsolatos török elbeszélő források egyöntetű megállapítása szerint a csata a talpig vasba öltözött keresztények támadásával kezdődött, akik vasnyársat tartottak a kezükben, és a rájuk kilőtt ágyú- és puskaövedékektől a legkevésbé sem zavartatva törtek előre.³¹

A gyalogság harctereken játszott egyre fokozódó jelentősége nem maradt hatástalan a magyar hadvezetésre. Mátyás király ismeretes hadiszemléjén 1485-ben 20,000 lovas és 8,000 gyalogos vett részt, tehát a gyalogság a lovasságnak kevesebb mint egyharmadát tette ki.³² A Mohácsnál felsorakozott sereg 24–25,000 főnyi létszámából a gyalogság kb. 10,000 főre rúgott, vagyis a hadseregnek már több mint egyharmadát a gyalogság tette ki. Más forrásból is tudjuk, hogy a hadvezetés és maga a király is tudatában volt annak, hogy nagy szükség van a gyalogos fegyvernem létszámbeli gyarapítására. II. Lajos király egyik levelében ahhoz kér anyagi segítséget, hogy gyalogosokat fogadhasson fel, mert azokból igencsak szűkölködik.³³ A hadvezetés a tapasztalt külföldi zsoldosokkal kívánta pótolni a magyar hadszervezetből hiányzó elemet. Ez a momentum beszédes cáfolata annak a tételnek, mely szerint a magyarok között nem voltak képzett hadvezérek, illetve a hadban jártas emberek.

²⁹ Gyalóky 1926. 238.

³⁰ Uo.

³¹ Mohács emlékezete 1976. 158–243. Passim.

³² GY. RÁZSÓ: The mercenary army of King Matthias Corvinus. In: From Hunyadi to Rákóczi. Szerk.: J. BAK és B. KIRÁLY. Brooklyn. 1982. 125–140.

³³ Magyar történelmi okmánytár londoni könyv- és levéltárakból 1511–1717. Összeszedte és lemásolta: SIMONYI ERNŐ. Pest. 1859. 73.

Felemás képet kapunk, ha tűzfegyverek elterjedtségét, tudatos alkalmazásának kérdését vizsgáljuk. A mohácsi csatában a magyar sereg mintegy 80 ágyúval rendelkezett, de ezeket részben nem volt idejük kirakni az azokat szállító hajókból,³⁴ részben a török hadsoroktól túlzottan távol állították fel ahhoz, hogy azok a csata kimenetelét ténylegesen befolyásolhatták volna. A magyar sereg támadásának módja pedig egyenesen arról tanúskodik, hogy a hadvezetés nem ismerte, vagy alábecsülte a török tüzérség hatását, hiszen ha nem így lett volna, akkor a magyar lovasság nem rohanta volna meg szemből a janicsárságot tüzérségi támogatás nélkül. A hadvezetés felismerte a tűzfegyverek jelentőségét, de még nem rendelkezett kellő jártassággal azok alkalmazhatóságát illetően.

A felsorakoztatott példák alapján egyértelműen kiviláglik, hogy a középkorvégi Magyar Királyság haderejének létszáma tekintetében nem maradt el a hasonló gazdasági-katonai erővel rendelkező országok mögött, de a nagyhatalmak sem tudtak ennél lényegesen nagyobb hadsereget mozgósítani és fegyverben tartani, leszámítva persze a Török Birodalmat, aminek katonai ereje azonban nem volt Magyarország lehetőségeivel összemérhető. A gazdasági-társadalmi fejlettség korabeli szintjén egy hadsereg felszerelése, harcbávetése hatalmas anyagi áldozatot igényelt a lakosságtól. A szükségletek előteremtése gyakran a Magyarországnál nagyobb hatalmak számára is komoly problémákat okozott. A Jagelló-kori Magyarország elé tornyosuló nehézségek ismeretében azt is nagy teljesítményként kell értékelnünk, hogy az ország egyáltalán ekkora haderőt ki tudott állítani.

A magyar hadvezetés érzékelte az európai harctereken megmutatkozó tendenciákat, és a lehetőségek adta kereteken belül igyekezett is alkalmazkodni azokhoz, de ez nem volt minden téren sikeresnek mondható. Mentségükre szolgálhat, hogy ekkor még a legtöbb fegyvereserő csak kószolhatta az ágyúk nyílt csatákban való felhasználásának módszereit. Maga Brodarics is megjegyzi, hogy a török ágyúk lövedékei nem sok kárt tettek a magyarokban, mert azok a fejük fölött repültek el,³⁵ bár így is nem kis rémületet keltettek, vagyis a török tüzérség sem állott még a helyzet magaslatán. Mindazonáltal Brodarics az ágyúk okozta hatalmas zajnak és füstnek tulajdonította a vereséget,³⁶ amivel nem járhat messze a valóságtól, hiszen a lélektani hatás szerepét hiba volna alábecsülni. Korabeli honfitársainknak olyan ellenféllel kellett megküzdeniük, amilyennel egyetlen európai sereg sem került még szembe nyílt csatában. Helytállásuk mindezek fényében példamutatónak nevezhető.

³⁴ Brodarics 1985. 57.

³⁵ Brodarics 1985. 53–54.

³⁶ Brodarics 1985. 55.

FERENC SEBŐK
Armies in Late Medieval Europe and Hungary

This study seeks to assess the impact and consequences of the late medieval military revolution in Hungary. The number of soldiers in the contemporary Hungarian army was corresponding with that of the European powers. The mobilisation and deployment of armies in late medieval Europe overstrained the financial capabilities even of the leading powers. Hungary was not in a position to compete with the Ottoman Empire. The Hungarian military leadership sought to keep pace with the latest developments of military technique (growth of the number of footsoldiers, increase of firepower), but failed to realise the decay of the role of the heavy cavalry (or could not replace it with more effective methods). The logical outcome of these phenomena was the loss of the battle of Mohács in spite of the valour of the Hungarian warriors.